

PROF. DR.

AHMET ŞİMŞİRGİL

KAYI-IV

OSMANLI TARİHİ

UFUKLARIN PADİŐAHİ:
KANUNİ

KAYI IV
UFUKLARIN PADİŞAHI KANUNİ
Kanunî Sultan Süleyman
Ahmet Şimşirgil

TİMAŞ YAYINLARI | 3277
Osmanlı Tarihi Dizisi | 91

PROJE EDITÖRÜ
Adem Koçal

EDİTÖR
Zeynep Berktaş

KAPAK TASARIMI
Ravza Kızıltuğ

1-9. baskılar KTB Yayınları
tarafından yapılmıştır.

23. BASKI
Nisan 2020, İstanbul

ISBN

ISBN: 978-605-08-1303-6

9 786050 813036

TİMAŞ YAYINLARI
Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24

timas.com.tr
timas@timas.com.tr
facebook.com/timasyayingrubu
twitter.com/timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 45587

BASKI VE CİLT
Mega Basım
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No:3 Baha İş Merkezi
Avcılar / İstanbul
Tel: (0212) 412 17 00
Sertifika No: 44452

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	11
ÖNSÖZ	13
BİRİNCİ BÖLÜM	
DÜNYA GÜCÜ	17
CÜLUS VE CENAZE.....	18
KANUNÎLİĞE GİDEN YOL	19
CANBERÎ GAZALÎ İSYANI	21
KANUNÎ'NİN İLK SEFERİ.....	24
BELGRAD'IN FETHİ	26
ANLAŞMALAR	28
RODOS'A DOĞRU	30
ŞİDDETLİ ÇARPIŞMALAR	32
OSMANLILAR RODOS'TA	35
İBRAHİM PAŞA'NIN VEZARETİ.....	37
AHMED PAŞA'NIN İSYANI	39
KILINCIMIZ KUŞANILMIŞTIR!.....	43
MACARİSTAN SEFERİ	46
MOHAÇ SAVAŞI	49
ANADOLU İSYANLARI (1526 -1528).....	55
MOLLA KÂBİZ	59
MACARİSTAN MESELELERİ	63
FATİH'İN DERECESİNE ERİŞEMEYİZ!!.....	66
VİYANA ÖNÜNDE.....	68
SÜNNET DÜĞÜNÜ (1530)	72

HİND SULARINDA.....	75
ALMANYA SEFERİ (1532).....	79
ŞARLKEN.....	82
SEN Kİ CEZAYİR BEYİ HAYREDDİN BEY'SİN!	84
BİR HAYREDDİN KULUN GELDİ!	86
CEZAYİR BEYLERBEYİ.....	89
OSMANLI-AVUSTURYA ANLAŞMASI (1533).....	91
ŞARKA SİPAHİ ÇEKELÜM!.....	94
BAĞDAD OSMANLILARDA.....	97
DEFTERDAR İSKENDER ÇELEBİ'NİN İDAMI.....	98
IRAKEYN SEFERİNİN DEVAMI	101
BARBAROS'UN DONANMAYLA İLK SEFERİ	103
FRANSA İLE ANLAŞMA.....	107
İBRAHİM PAŞA.....	110
KURB-İ SULTAN ÂTEŞ-İ SÛZÂN	114

İKİNCİ BÖLÜM

MUHTEŞEM SÜLEYMAN	121
AVLONYA SEFERİ	122
BÖYLE BİN KALEYE DEĞİŞMEM!	126
HAREKÂTIN DEVAMI.....	128
BOĞDAN SEFERİ (1538)	130
OSMANLI DONANMASI PREVEZE'DE (1538).....	135
DENİZ KAYNAMAYA BAŞLADI.....	139
BÜYÜK ZAFER!.....	140
HİND SEFERİ (1538)	143
DÜĞÜN MERASİMLERİ VE VENEDİK İLE BARIŞ.....	147
ZAPOLYAI'NİN ÖLÜMÜ VE MACARİSTAN'DA KARIŞIKLIKLAR.....	150
1541 YILI SEFERİ.....	152

HAYREDDİN PAŞA'DAN İSTERSİN!.....	158
KELLENİ DE KAYBEDERSİN!	162
BUDİN ÖNÜNDE BÜYÜK SAVAŞ.....	164
MUHTEŞEM SÜLEYMAN!.....	165
BİR DİZİ FETİHLER.....	169
ESTERGON'UN FETHİ (1543).....	171
İSTONİ BELGRAD'IN FETHİ.....	173
BARBAROS'UN NİS SEFERİ (1543).....	177
ŞEHZADELER GÜZİDESİ... ..	181
ÇEŞİTLİ HADİSLER.....	184
MÂTE REİSÜ'L-BAHR.....	187
TEBRİZ SEFERİ (1548)	190
ERDEL HADİSELERİ (1549-1552)	195
ŞAH TAHMASB'IN FAALİYETLERİ (1552).....	198
ŞEHZADE MUSTAFA	201
ŞAİRLERİN FERYADI	207
NAHCİVAN SEFERİ(1553-1555).....	212
AMASYA ANTLAŞMASI.....	215
DEĞİŞİK VAKALAR.....	217
HİND DENİZİ'NDE	
PORTEKİZLİLERLE MÜCADELE	220
SÜLEYMANİYE KÜLLİYESİ'NİN AÇILIŞI	224
HURREM SULTAN.....	228
GERİDE BIRAKTIKLARI	236
ÖZBEK HANLARI İLE MÜNASEBETLER.....	241
MACARİSTAN VE ERDEL HADİSELERİ (1556-1559).....	242
ŞEHZADE BAYEZİD HADİSESİ	244
DEVLETLÜ SULTÂNİM BABA!.....	249
TEVBE KIL CANIM OĞUL	250
DENİZLERDE HAREKÂT (1550-1560)	253

BÜYÜK HAÇLI GÜCÜ.....	256
CERBE YOLUNDA.....	261
HAYAT BUGÜN İÇİNDİR!.....	262
BÜYÜK DENİZ ZAFERİ.....	263
CERBE HİSARI ÖNÜNDE.....	265
BÜYÜK GAYRET.....	268
FETİH.....	271
HATADAN SAKLASIN DAİM.....	274
RÜSTEM PAŞA'NIN ÖLÜMÜ.....	276
MALTA MUHASARASI (1562).....	283
KIRK ÇEŞME SULARI.....	287

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HÜSREV-İ ÂFÂK / UFUKLARIN PADİŞAHI.....	291
SİGETVAR SEFERİ.....	292
SULTAN SÜLEYMAN EMREDİYOR!.....	295
ÂTEŞ-İ KAHRINLA YA RABB!.....	297
VEFATI.....	299
GÜN DOĞDU! PADİŞAH UYANMAZ MI?.....	304
ER KİŞİ NİYETİNE.....	305
ŞAHSİYETİ.....	308
TÜRK ASRI.....	311
ORDU, DÜŞMANIN GÖZÜNÜ KÖR EDER!.....	313
AHİRET KARINDAŞIM!.....	315
KUL HAKKINA RİAYET.....	315
İMAR FAALİYETLERİ.....	316
SÜLEYMANİYE KÜLLİYESİ.....	318
SULTAN SÜLEYMAN KANUNNÂMELERİ.....	324
KARINCANIN HAKKI.....	325
KANUNÎ'Yİ KANUNA ŞİKÂYET EDERİZ!.....	325

PADİŞAHIMIZI UYANIK BİLİRDİK!.....	326
SÜLEYMAN! SEN KENDİNİ KURTARDIN... ..	327
MANSİPLAR EHLİNE VERİLİRDİ.....	328
OSMANOĞULLARI NE OLACAK?.....	333
NEME GEREK!.....	334
MUHİBBİ.....	335
SALTANAT DEDİKLERİ.....	339
TAHMÎS-İ GAZEL-İ SULTÂN SÜLEYMAN HÂN.....	340
NE SEN BÂKÎ NE BEN BÂKÎ!.....	341
KANUNÎ'NİN DÜNYAYA BAKIŞI.....	343
GÜNAH OMUZDA YÜKTÜR!.....	346
İLİM VE SANAT HAREKETLERİ.....	347
TIP MÜESSESELERİ VE ÜNLÜ HEKİMLER.....	349
MATEMATİKÇİLER, MUVAKKİTLER.....	350
ASTRONOMİ ÂLİMLERİ.....	352
COĞRAFYA VE DENİZCİLİK.....	352
DİNÎ İLİMLER VE KİTÂBET.....	354
TARİH YAZARLARI.....	354
EDEBİYATÇILAR.....	355
ÂLEMDE İNSANLIK BUDUR.....	356
DİPNOTLAR.....	357
BİBLİYOGRAFYA.....	371
İNDEKS.....	376

ÖNSÖZ

“Bizim askerî sistemimizle Türk askerî sistemini karşılaştırınca geleceğin bize neler hazırladığını düşünüp korkudan titriyorum. Karşılaşan iki ordudan biri galip gelecek ve bu muhtemelen Türk ordusu olacaktır. Çünkü Türk ordusu sırtını kuvvetli bir İmparatorluğun geniş kaynaklarına dayamış, zinde, tecrübeli, sarsılmamış bir kuvvet. Askerleri zafere alışmış, zor şartlara dayanma kuvvetine sahip, intizam ve disipline riayetkâr, uyanık ve kanaat ehlidirler. Bizimkilerde ise alabildiğince başıboşluk, sarhoşluk, serkeşlik, zevke düşkünlük var. Ayrıca işin daha kötüsü yenilgiye alışmış olmamızdır. Bu durumda neticenin ne olacağı gün gibi âşikârdır.

İslamiyet'in yegâne dayanağı Osmanlı hanedanıdır. Müslümanlar, Osmanlı hanedanı sayesinde ayakta duruyorlar. Hanedan yıkılırsa din de mahvolur.”

Yukarıdaki ifadeler Kanunî devrinde İstanbul'a gelen, uzun yıllar orada kalan ve Türkleri mükemmel bir şekilde etüt ederek Avrupa'ya raporlar gönderen İmparator Ferdinand'ın elçisi Busbecq'e aittir.

Türkleri ayakta tutan bağı o gün için Osmanlı hanedanı olduğunu ve gaza siyasetini onların yürüttüğünü gören ve bu birliği bütünlüğü parçalamadan, gücün kırılmayacağını anlayan sefir, aynı zamanda Avrupalı yazarçizer takımına da bir mesaj vermiştir. Hanedanı her fırsatta kötölemek, onları gözden ve gönülden düşürmek, sıradan ve bayağı kimseler olarak göstermek temel hareket noktaları olmalıdır.

Dolayısı ile bu tarihten itibaren Türkler ve onun idarecileri olan Osmanlılara karşı yoğun bir karalama furyası başlayacaktır.

Fakat bu rastgele ve dikkat çekici bir tarzda değil, son derece usulüne uygun olarak yapılacaktır. Hatta bunun için önce gereğinden fazla övülecek ve ardından satır aralarına asıl mesajlar sıkıştırılacaktır.

İşte Kanunî Sultan Süleyman dönemini ele alırken Hurrem Sultan, Rüstem Paşa, Mihrimah Sultan, Şehzade Selim hakkındaki tüm karalamaların öte yandan Şehzade Bayezid ve Mustafa hakkında ifade edilen düzme senaryoların neredeyse hemen hepsinin Venedik ve Avusturyalı elçilerin raporlarına dayandırıldığına şahit olacaksınız.

Nitekim Busbek mektuplarında Hurrem Sultan'dan bahsederken “Bir oğlan çocuk doğurunca bu ayrıcalıktan faydalandı ve azat edildi” derken bir büyük yanlış imza atmaktadır. Zira Kanunî, Hurrem’i 1534-36 yılları arasında bir tarihte azat ederek nikâhlayacaktır.

Hurrem’in halk tarafından sevilmediğini Venedik elçisi Bassano ilk kez dile getirirken ondan yirmi yıl sonra Busbecq; “Halk arasında Hurrem’in Süleyman’ı aşk muskaları ve büyücülükle elinde tuttuğunun söylendiğini” ifade edecektir.

Kanunî Sultan Süleyman’ın gözdeleri Mahidevran Hatun ile Hurrem Sultan arasında kavgayı ise bu kez Venedikli Elçi Bernarda Navagero kaleme alacak ve bunu yerli yabancı hemen herkes mutlak doğru gibi kullanacaktır. Navagero, bu kavganın neticede Mahidevran’ın Manisa’ya gitmesine kadar yol açacağını söylerken, Osmanlı şehzadelerinin sancağa çıktıklarında yanlarında her zaman validelerinin de bulunduğundan bîhaber görünecektir.

Venedik elçilerinden Mario, Kanunî Sultan Süleyman’ı şehvet düşkünü olarak tanımlarken Zen ise, “hükümdar şehvet düşkünü olmayıp tek bir kadınla yetinmektedir” diyerek tam tersi bir görüşü dillendirecektir.

Aynı elçiler “Rüstem Paşa, hükümetteki nüfuzunu sultan kızıyla evliliği sayesinde sağladı” diyerek ifade ederlerken bunları okuyanlar, paşanın zengin Mehmed Ağa’nın oğlu olup padişahın kızı ile evlenerek bu nüfuzu elde ettiğini düşünebilirler. Rüstem Paşa’nın göreve gelinceye kadarki devlet hizmetlerini ve tam sırası geldiğinde sadarete tayin edildiğini ve geliş sebebini hiç bilmez görüneceklerdir.

Elçi de’Ludovici “İbrahim Paşa öldürülmeden önceki son iki yılda ordu ve hükümet işlerini ihmal etti” der. Hâlbuki İbrahim

Paşa son iki yılında Irakeyn seferinde bulunmuş ve ardından Fransız hükümeti ile anlaşmayı gerçekleştirmiştir.

Raporlardan, zannedersiniz ki Venedik ve Avusturya elçileri, uçan kuştan haberdardır. Buna karşılık nedense en mühim bilgilerden bihaberdirler.

Neticede daha sonra Kanunî hakkında eser veren Batılılar için birinci kaynaklar hep Venedik elçilerinin raporları olacaktır.

Ne gariptir ki bu eserlerin adları son derece cezbedici olarak “Büyük Türk”, “Muhteşem Süleyman”, “Yenilmez Türk” şeklinde olurken, içeriği ise bir kompo, entrika ve cinsellik tarihini andıracaktır.

Nitekim günümüzde de “Muhteşem Yüzyıl” diyerek Kanunî dönemini anlattığını ifade edenler, kaynak olarak Venedik elçilerinin raporlarına baktıklarını ifade edeceklerdir.

Senedi batıl olur batıl olan davanın

Venedik ve Avusturya elçilerinin bütün bu iftiraları yaparlarken muhakkak ki bir gaye ve hedefleri vardı. O hedeflere uygun olarak yazdılar ve gayelerine eriştiler. Türk, İslam ve Osmanlı düşmanları ise hiçbir tarihi gerçekliği olmadığı hâlde bu batıl delilleri, kendilerine kaynak tutarak romanlar yazdılar, filimler çevirdiler ve çevirmeye de devam etmektedirler.

Bu ifadelerimizden batıların ve elçilerin tüm yazdıkları yanlışır fikri anlaşılmasın. Muhakkak ki bu raporlar son derece kıymetli bilgileri de içermektedir. Ancak tarihçi, kaynakları bir tenkit süzgecinden geçirmeden ve değerlendirmeden her yazılanı mutlak doğru olarak kaydetmez. Konu hakkındaki bütün bilgiler tarih metodu içerisinde değerlendirildikten sonra doğru ve kesin yargılara varılabilir. Nitekim Osmanlı arşivinde çalışmalarda bulunan yabancı pek çok tarihçi de bu raporlarda yazılan yanlışlara işaret ederek dikkatle incelenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir (Leslie Peirce, Amy Singer gibi).

Zira Başbakanlık Osmanlı Arşivi ile Topkapı Sarayı Arşivi'nde harem ve harem teşkilatı hakkında binlerce evrak bulunmaktadır. Kanunî dönemi ile ilgili Osmanlı tarihçilerinin eserleri kütüpha-

nelerdedir. Onları görmezlikten gelen veya itibar etmeyen belki anlamaktan aciz olanlara Ziya Paşa'nın deyimiyle şöyle söylemek gerekecektir:

*Yıldız arayıp gökte nice turfe müneccim
Gaflet ile görmez kuyuyu rehgüzerinde*

Elinizdeki *Kayı IV, Ufukların Padişahı Kanunî* isimli eserde bir çağa damgasını vuran Osmanlı hükümdarını insanların muhayyilesi, indî hükümleri ve felsefesi olarak değil, tarihin temel kaynakları, belgeleri ve notlarından faydalanılarak yazılmış hâli ile okuyacak, düşünecek ve değerlendireceksiniz.

Takdir, tenkit ve kıymet değerli okuyucunuzdur.

Nihayet kitabı hazırlarken yardımlarını gördüğüm değerli dost ve meslektaşlarım Şebnem Kurumehmed, Alper İğci, M. Fatih Gökçek, İlhan Gök, Osman Karataş, Fatih Gürcan, Ercan Alan ve Yunus Eren'e; eseri titizlikle yayına hazırlayan editör Zeynep Berkaş'a ve kapaklarını hazırlayan Ravza Kızıltuğ'a; çalışmalarım sırasında teşvik ve destekleri ile her zaman yanımda olan kıymetli eşime ve sevgili çocuklarıma teşekkürü bir borç bilirim. Büyük bir arzu ve iştiağ ile beni teşvik ederek *KAYI* serisinin devamını sağlayan kıymetli talebelere ise her zaman müteşekkirim.

Ayrıca ilim ve kültür hayatına büyük katkılarda bulunan Timaş Yayınları yetkililerine ve Proje Editörü Adem Koçal Bey'e teşekkürlerimi arz ediyorum.

Prof. Dr. Ahmet Şimşirgil

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNYA GÜCÜ

“Ben ki, sultanlar sultanı, hakanlar hakanı, hükümdarlara taç giydiren, Allah’ın yeryüzündeki gölgesi ve Akdeniz’in ve Karadeniz’in ve Kızıldeniz’in ve Rumeli’nin ve İstanbul’un ve Mukaddes Mekke ve Medine’nin ve Kudüs’ün ve Anadolu’nun ve Karaman’ın ve Gürcistan’ın ve Rum’un (Sivas, Tokat, Amasya) ve Dulkadır vilayetinin ve Diyarbakir’in ve Azerbaycan’ın ve Acem’in ve Şam’ın ve Haleb’in ve bütün Arab diyarının ve Mısır’ın ve Cezayir’in ve Tunus’un ve Yemen’in ve Eflak’ın ve Boğdan’ın ve Erdel’in ve Belgrad’ın ve Bosna’nın ve Budin’in ve daha nice memleketlerin ki, yüce atalarımızın ezici kuvvetleriyle fethettikleri ve benim dahi ateş saçan zafer kılıcımla fetheyletiğim nice diyarın sultanı ve padişahı, Sultan Bayezid Hân oğlu Sultan Selim Hân oğlu, Sultan Süleyman Hân’ım! Sen ki, Fransa ülkesinin Kralı Françesko’sun.”

CÜLUS VE CENAZE

1520 yılında Manisa'ya gelen bir ulak, Yavuz Sultan Selim Han'ın vefat haberini getirdi.

Çok sevdiği babasının vefat haberi genç Şehzade'nin derûnuna (gönlüne) velvele 'uyûnuna (gözlerine) zelzele tesiri yaptı. Elbisesini yakasından eteğine varıncaya hayret eliyle pâre pâre kılarken göğsünü hasret yumruğuyla kâre kâre eyledi. Gözleri katre katre kan doldu. Gül-i nesrin ve hazan yaprağı gibi benzi sarardı ve soldu.

Sonunda “Şüphesiz Allah sabredenlerle beraberdir” ve “Bize ne oluyor ki Allah'a tevekkül etmeyelim” âyet-i kerimelerini¹ okuyup teselli buldu.²

Derhâl hazırlıklarını gören ve âcil durumlar hariç hiç mola vermeden atını çatlatırcasına süren Şehzade Süleyman üç gün sonra Üsküdar'daydı.

Saltanat kayığı Üsküdar'dan Sarayburnu'nu geçip Haliç'in durgun sularına girerken Süleyman da artık payitahtı olan şehri seyrediyordu.

30 Eylül 1520 Pazar günü bir gemi ile Üsküdar'dan Sarayburnu'na geçip Yenisaray'a teveccüh eyledi. Yeniçeriler saf saf dizilmiş oldukları hâlde kendisini istikbal ettiler. Piri Paşa'nın da o gün öğleden sonra gelmesi dolayısı ile cülus ve cenaze merasiminin ertesi gün yapılacağı ilan olundu.

1 Ekim 1520 sabahı Süleyman refâkatinde veziriazam bulunduğu hâlde Enderun'dan divan odasına çıkarak çavuşların alkışlarıyla karşılandı. Müftü, ulema, devletin diğer büyük erkânı elini öptüler. Böylece cülus ve biat merasimi tamamlandı.

Öğleye doğru Selim Han'ın naaşının Edirnekapı'ya doğru yaklaştığı haberi geldi. Genç padişah matem elbisesini giymiş olduğu hâlde babasının naaşını karşılamak üzere Edirnekapı'ya hareket etti. Surların dışında babasının cenazesi ile buluştu. Paşalar atlarından

inip tabutu bir müddet omuzlarında taşıdılar. Sonra askerlerin omuzlarında olmak üzere Fatih Camii'ne kadar getirildi. Bu arada Sultan Süleyman da yaya olarak refâkat etmişti.

Cenaze namazı burada kılındı. Ardından naaşını Mirza Sarayı denilen mahalle getirdiler. Selim Han burada camiinin temellerini attırılmış bulunuyordu. Bahçesine defin işlemleri tamamlanmasından sonra padişah yetkililerden caminin durumu hakkında bilgi aldı. Ardından caminin tamamlanmasına hız verilmesi yanında babasının kabri üzerine bir türbe ile cami yanında imâret ve muallimhane inşasını da emretti.³

Yeni padişah İstanbul'a gelişinin üçüncü gününde devlet adamlarına ve kapıkullarına hil'atler, bahşişler ve terakkiler dağıttırdı. Eyaletlere, sancaklara ve dost devletlere cülusnâmeler yazıldı.

Pîrî Paşa'yı yerinde veziriazam bırakan Sultan Süleyman kendisinin Saruhan sancakbeyliğinde lalası bulunan Kasım Paşa'ya (Koca) vezirlik pâyesi tevcih etti. Bu suretle divanda ilk defa dört vezir bulunması usulü ihdas edildi. İkinci Vezir Mustafa Paşa, Üçüncü Vezir Ferhad Paşa ve Dördüncü Vezir Kasım Paşa oldu.

Şimdi dost düşman herkesin merak ettiği Yavuz Sultan Selim gibi kudretli ve cihangîr bir padişahın yerinin doldurulup doldurulamayacağı idi.

Çağdaşı bir tarihçi "Herkes yırtıcı bir aslanın yerine uysal bir kuzu geldiğini" düşünüyordu, diye yazmıştı. Oysa o, bambaşka biri olarak tarihe adını yazdıracaktı.

KANUNÎLİĞE GİDEN YOL

Saltanatının ilk üç gününde merasimleri yerine getirip, ihсан ve terakkiler ile devlet büyüklerini ve kapıkullarını sevindiren padişah ilk uygulamalarını başlattı.

Öncelikle babasının Tebriz'den sürüp getirdiği altı yüz evden mürekkep sürgünlere hürriyetlerini iade etti. İsteyenlerin yurtlarına gitmekte, dileyenlerin de İstanbul'da kalmakta muhtar olduklarını belirtti.

Ardından yine babası zamanında yasaklanan ipek ticaretini serbest bıraktırdı. Osmanlı ve İran ülkeleri arasında ticaret kervanlarının serbestçe hareketine izin verdi. Müsâdere olunan mallar iade edildi.

Gelibolu sancakbeyliği vazifesi ile kaptan-ı derya bulunan Cafer Bey, haksız uygulamaları ve şiddetli hareketleri ile kanlı (hûni) lakâbını almıştı. Hakkındaki şikâyetler üzerine Sultan Süleyman tahkikat yapılmasını emretti. İstediklerini katlettirerek mallarını zapt ettiği anlaşıldığından idam olundu.⁴ Yerine Polak Mustafa Paşa tayin edildi.

Yine saltanatın bu ilk günlerinde bazı evleri basarak zorbalık yaptıkları padişahın kulağına kadar gelen Silahdar Ağa ile beş adamını idam ettirdi.

Prizren beyinin reâya evlatlarını esir diye aldırıp sattırıldığı şikâyeti divana ulaştı. Tahkikatın gerçek çıkması üzerine gönderdiği bir çavuş marifeti ile şiddetle cezalandırıldı.⁵

Bu adalet örnekleri Sultan Süleyman saltanatının hak, hukuk ve nizam devri olarak başladığının isbatı olmuştu. Bundan sonra da yarım asır boyunca kanunsuz ve haklı sebebe dayanmayan hiçbir muamele cereyan etmedi.

Sebepsiz ve günahsız yere ümeradan ve kadılardan ve diğer makam sahiplerinden hiç kimse mazul ve mağdur edilmedi.

Seferlerde ordunun müthiş disiplini her zaman dikkati çekecek ve izinsiz hiçbir şekilde reâyanın malına el uzatılmayacaktır.

Bu itibarla bütün vazifeliler adalet ve hakkaniyet dairesinden çıkmamaya büyük bir itina göstereceklerdir. Zira o dairenin dışına çıkanların geniş dünyanın başlarına dar geleceğini iyi bilmekte idiler.

Her hangi bir ihmalden ötürü azl edilenleri ise “Bir dahi mansıp yüzü görmezem” diye korkarlardı.

İşte bu nedenlerle batılıların Muhteşem Türk, Büyük Süleyman diye andıkları bu Osmanlı padişahına Türkler ve Müslümanlar belki mütevâzı ancak anlam ve ehemmiyeti pek büyük Kanunî lakabını uygun göreceklere.

Adaleti ile tarihte ün salmış Sasani hükümdarı Nuşirevan'ın adı artık anılmaz olacaktır.

*Nam-ı Nuşirevan anılmaz devr-i adlinde anın
Şimdi ağızlarda anın adıdır Nûş-i revan*

*Nâle etmez kimse devrinde meğer nây-ı rebâb
Kimse gevç görmez zamanında anun illa kemân⁶*

CANBERDİ GAZALİ İSYANI

Sultan Süleyman'ın saltanata geçmesi ile yeniçeriler aldıkları ulûfeden ve kendilerine yapılan vaatlerden sonra memnun görünmekteydiler.

Halk, genç ve her türlü meziyete sahip bir kişinin başa geçmesinden sevinç duymaktaydı.

Ne İstanbul'da ne de diğer vilayetlerde devlet otoritesini endişelendirecek bir durum vardı.

Ancak ayaklanma, beklenmeyen bir yerde, Şam eyaletinde patlak verdi.

Yavuz Sultan Selim Han tarafından Memlûk topraklarının ele geçirilmesinden sonra bu toprakların bir kısmını teşkil eden Şam eyaleti ile Kudüs ve Gazze sancakları Canberdi Gazali'ye bırakılmıştı.

Canberdi Gazali aslen Dalmaçyalı bir Slav esiri iken sonradan Kansu Gavri ve Tomanbay'ın en nüfuzlu emirlerinden biri olmuş ve Şam valiliğine getirilmişti.

Selim Han'ın Mısır Seferi sırasında Hayırbay'ın delaleti ile Selim Han'a itaatini arz etmiş ve affedilmişti. Selim Han Mısır Seferi dönüşü Şam'dan hareketinden önce Canberdi Gazali'yi Şam beylerbeyiliğine ve ilaveten Kudüs ve Gazze sancaklarının idaresine getirdi.

Buna rağmen Gazali'nin kafasında daima bir isyan fikri ile istiklâl arzusunu taşıdığı anlaşılmaktadır. Ancak Yavuz Sultan Selim'in aman vermeyen siyasetini iyi bilen Canberdi Gazali'nin onun sağlığında böyle bir teşebbüse girişmesi beklenemezdi.

Nitekim Selim Han'ın vefat haberini duyunca derhâl Melik Eşref unvanıyla hükümdarlığını ilan ile adına hutbe okutup sikke bastırdı. Kendisiyle birlik olmaları için Mısır Beylerbeyi Hayırbay'a haber gönderdiği gibi ittifak etmek üzere de Safevi hükümdarı Şah İsmail'e başvurdu.

Canberdi Gazali'nin teklifinden telaşa düşen Hayırbay derhâl deniz yoluyla hükümdarı durumdan haberdar etti. Gazali'nin kendisine yolladığı mektupları da padişaha yolladı.

Şah İsmail ise vaziyetten ümide düşerek hadiseleri dikkatle takip etmeye başlamıştı. Şayet Canberdi'nin ayaklanması başarıya ulaşırsa derhâl yardımcı birlikler sevk edecek böylece Osmanlı Devleti'nden Çaldıran hezimetinin öcünü alabilecekti.

Canberdi Gazali, Osmanlı tahtında vuku bulan saltanat değişikliği sırasında bir otorite boşluğu olacağını düşünmüş olmalıydı. Mısır'ın kendisine katılması, şahın da harekete geçmesi karşısında Osmanlı merkezinde bir çözülme meydana gelirse rahatlıkla bölgesine sahip olabilirdi. Hatta Osmanlı ülkesinden pek çok toprak parçasını da elde edebilirdi. Canberdi Gazali büyük düşünüyor ve seri hareket ediyordu.

Gazali'nin düşünmediği nokta ise Osmanlı Devleti'nin başına küçük yaşlarından beri tecrübe sahibi, ileri görüşlü, disiplinli yeni bir hükümdarın geçtiği, bu hükümdarın böyle durumlarda anında müdahale edebilecek kâbiliyette olduğu idi.

Canberdi Gazali süratle birliklerini topladı ve yirmi bin kişilik bir kuvvetle Haleb üzerine yürüdü. Ancak Haleb'de hiç ummadığı bir mukâvemetle karşılaştı. İçeride bulunan yeniçeri birlikleri şiddetle direniyordu.

Bu sırada Mısır Beylerbeyi Hayırbay, padişaha gönderdiği bir haberci ile Canberdi'ye müdahale edebileceğini bildirdi. Sultan Süleyman, tahta çıktığı şu günlerde, böyle bir ayaklanmaya kendi ordusunu değil de kendine bağlı bir beylerbeyinin kuvvetlerini gönderirse, bunun bir zayıflık eseri olarak düşünülebileceğini, etrafındaki bey ve hükümdarlar tarafından böyle anlaşılacağını

hesaplamış olmalıydı. Bundan dolayı Mısır beylerbeyine Canberdi üzerine kuvvet göndermemesi bildirildi. Ayrıca bir zorluk veya bozgun karşısında Mısır kuvvetlerinin Canberdi tarafına geçme ihtimali de düşünülmüş olmalıdır.

Canberdi Gazali İsyanı'nı bastırmak üzere Anadolu, Karaman ve Sivas eyaleti kuvvetleri ve Kapıkulu efradından dört bin yeniçeri ile Üçüncü Vezir Ferhad Paşa görevlendirildi. Ayrıca Dulkadır Beyi Şehsuvaroğlu Ali Bey de yardıma memur edildi.

Şehsuvaroğlu Ali Bey süratle hareket ederek Ferhad Paşa henüz gelmeden Haleb önüne geldi. Ocak 1521'de Haleb önünde Canberdi kuvvetlerini bozarak çekilmeye mecbur bıraktı. Ardından Ferhad Paşa kuvvetleri ile birleşerek Şam civarında Mastaba denilen mevkide Canberdi Gazali kuvvetleri ile bir kez daha karşı karşıya geldiler. Şiddetli geçen muharebede Canberdi Gazali kuvvetleri bütün güçlerini ortaya koyarak çarpıştılar ise de Osmanlı talimli askerleri aman dahi vermediler.

*Yağdı halk üstüne ok baran gibi
Yareler açtı gül-i handan gibi*

Karşı durmanın faydasızlığını gören Canberdi güçlerinin kimi kaçış yolunu tutarken kimisi de selâmeti teslim olmakta buldu. Yakalanan Canberdi'nin başı kesilerek ayaklanmasının bastırıldığı'nın belirtisi olmak üzere başkent İstanbul'a padişaha gönderildi.⁷

Bu hadiseden sonra Şam beylerbeyliğine Ayas Paşa getirildi. Kudüs, Gazze ve Safed sancaklarına da birer sancakbeyi tayin edildi.

Durumun böyle bir sonuca bağlandığını gören Safevi hükümdarı Şah İsmail, Çaldıran'ın intikamını alırım düşüncesi ile beklerken bir kez daha Osmanlı yumruğu ile karşılaşmamak için süratle Kazvin'e doğru çekildi.

Ferhad Paşa ise bu olaylardan sonra padişahın emri gereğince bir süre daha Orta Anadolu'da kalıp Şii unsurların hareketlerini izlemeyi sürdürdü. Âsâyişin yerinde ve hudutların güvende olduğuna tam kanaat getirmesi üzerine padişah'tan aldığı izinle İstanbul'a doğru dönüş hareketini başlattı.

KANUNÎ'NİN İLK SEFERİ

Canberdi Gazali isyanının bastırıldığı haberi İstanbul'a geldiği sırada Kanunî Sultan Süleyman da Macar kralına karşı bir sefer açılmasına karar vermiş bulunuyordu. Macarlarla uzun süredir ciddi bir problem ve çatışma yaşanmamıştı. Hudutlarda serkeşlik edip dururlardı. Kaynaklarda onlar için, "burunları ovulmamış, harp meydanından kovulmamışlardı, bunlara ciddi bir ders vermek gerekliydi" diyerek hâlleri ve hareketleri özetleniyordu.

*Yemeyen yad elin işkencesini
Sanur pulad kendi pençesini*⁸

Macaristan Kralı II. Layoş, VII. Ladislas'ın oğlu olup 1503 yılında doğmuştu. 1515'te Alman İmparatorluğu generali ve 1516'da henüz on üç yaşında iken babasının yerine Macaristan ve Bohemya kralı oldu. On sekiz yaşında iken Habsburglardan İspanya Kralı Şarlken ile Avusturya Arşidükü Ferdinand'ın kızkardeşi Maria ile evlendi. Bu durum kendine güvenini ve gururunu kamçılamiş ve Osmanlılara karşı hudutlarda daha şiddetli hareketlere girişmesine yol açmıştı.

Nitekim Sultan Süleyman'ın cülusunu haber vermek üzere giden Osmanlı elçisi Behram Çavuş'un önce hakarete uğraması ve ardından öldürülmesi Osmanlı kaynaklarındaki ifadelerin ne kadar yerinde olduğunu göstermekteydi. Bazı kaynaklar Behram Çavuş'un haraç istemek üzere gittiğini yazmaktadır. Elçiye yapılan muâmele Macarların Osmanlı Devleti ile ahdini bozduğunu göstermekteydi. Kanunî, derhâl sefer hazırlıklarının görülmesini emretti.⁹

Padişah sefere çıkacağı hafta Eba Eyyub el-Ensari hazretlerinin, büyük dedesi Fatih Sultan Mehmed, dedesi Sultan II. Bayezid ve babası Selim Han'ın türbelerini ziyaret ederek dualar etti. Halka sadakalar dağıtarak hayır dualarını aldı.¹⁰

Nihayet kendisi de 18 Mayıs 1521'de İstanbul'dan hareket etti. On gün sonra Edirne'ye geldi. Burada üç gün kalındı ve bol bol ihsanlar dağıtıldı. Edirne'de iken Rumeli Beylerbeyi Ahmed Paşa ile Akıncı beyleri gelerek orduya katıldılar. Tekrar hareketle 11 Haziran'da Filibe, 17 Haziran'da Sofya'ya varıldı. Daha sonra da Niş ve Alaca-

hisar istikametinde yola devam edilirken hudut kumandanlarının da katıldığı harp meclisi toplandı.

Kanunî'nin hedefi Belgrad'ı geçerek Budin üzerine yürümek ve hasmını otağında avlamaktı. Kralın tahtgâhını alarak başını ezdikten sonra kalelerinin zaptı kolaydı.

Ancak devlet adamları padişahın fikrine karşı çıktılar. Onlar:

“Belgrad çok önemli ve muhkem bir kaledir. İçi savaşçılar ile doludur. Böyle bir kaleyi arkada bırakıp ilerlemek isâbetli olmaz” dediler. Kanunî, bu mütalaaları yerinde bularak Belgrad'ı fethetme kararı verdi. Plana göre şehrin doğusundan ve batısından iki koldan Tuna ve Sava nehirleri geçilerek Belgrad Kalesi Macaristan'dan tecrit edilecek ve ardından muhasaraya başlanacaktı.

Alınan karar gereğince Veziriazam Piri Mehmed Paşa Belgrad'ın üzerine gönderilirken Rumeli Beylerbeyi, Üçüncü Vezir Ahmed Paşa'yı da Sava Nehri üzerindeki mühim mevkiilerden Böğürdelen'in (Sabacz) zaptına gönderdi. Karadeniz'in Tuna Nehri'ne kadar olan sâhillerini muhafaza etmek üzere korsanlıktan yetişme Dânişmend Reis memur edilirken, Akıncılar da beyleri Mihaloğlu, Turahanlı ve Yahya Paşazade Bâli Bey kumandalarında Macaristan içlerine sevk edildiler.

Böğürdelen Kalesi Fatih devri uç beylerinden İshak Beyoğlu İsa Bey tarafından yaptırılmış ancak sonradan düşman eline geçmişti. Rumeli askerleri çetin bir savaştan sonra kaleyi ele geçirdiler. Her iki tarafta oldukça zayıt vermişti. Çok sayıda yaralı vardı.¹¹ Sultan Süleyman gelerek kaleyi gezdikten sonra:

“İlk fethettiğim kale budur, mamur olması gerekir” diyerek genişletilmesini ve bir de iç kale yapılmasını emretti.¹² Askerlerine hizmetlerine göre ihsanlarda bulunup yüksek makamlar verdi. Ardından Sava Nehri üzerinde bulunan köprü inşaatına, günlerce bir çardak altında nezaret ederek, askeri teşvik etti. Ordu yirmi gün içerisinde bölük bölük Sava Nehri'ni geçti. Padişah da 27 Temmuz günü Sava'yı geçerek Sirem Ovası'na girdi.

Bu sırada Sultanzade Hüsrev Bey Belgrad'a yakın Zemun taraflarını İkinci Vezir Çoban Mustafa Paşa da Salankamin Kalesi'ni fethetmişti.

Salankamin muhafızları Osmanlı askerleri kale önünde mevzilendiklerinde hemen o gece yarısı "Eteğini sığa ve geceyi kalkan yap" atasözüne uygun olarak kaçmışlardı. Kendilerine ne süngünün gözü ne mızrağın kolu ne kılıcın eli ve ne de uçan ok yetişebilmişti. Padişah ise süratle Veziriazam Piri Paşa'nın kuşatma altında tuttuğu Belgrad Kalesi önüne gelerek yüksek bir tepe üzerinde kurulan otağına yerleşti.

BELGRAD'IN FETHİ

Belgrad Osmanlılar tarafından ilk defa II. Murad Han zamanında kuşatılmıştı. 1441 yılında karadan ve Tuna Nehri'nden başlatılan ve altı ay devam eden kuşatma, karşılaşılan mukâvemet ve orduda görülen salgın hastalık gibi sebeplerle kaldırılmıştı. İkinci kuşatma ise Fatih Sultan Mehmed tarafından gerçekleştirildi. Bizzat padişahın da katıldığı ve yaralandığı şiddetli çatışmalar bir netice vermemiş ve tekrar geri çekilmek zorunda kalınmıştı.

Şimdi Osmanlı orduları Kanunî Sultan Süleyman'ın emrinde bir kez daha Belgrad önündeydi. Hicri 927 yılı Ramazan ayının ilk günleri (Ağustos 1521) idi.

Hisar birkaç gün topraklarla dövüldü. Ramazanın beşinde (10 Ağustos) gece sabaha kadar çarpışma devam etti. Kalenin varoşuna girildi. Buradaki müdâfiler Neboysa¹³ dedikleri hisara çekildiler. 13 Ağustos günü kaleye büyük bir yürüyüş gerçekleştirildi. Mücâhidlerin coşkularını gören düşman cüret ve cesaret göstererek dışarı çıktı. Şiddetli çarpışmalar neticesiz kaldı.

18 Ramazan/23 Ağustos'ta büyük bir hücum daha gerçekleştirildi. Osmanlı dilâverleri Ramazan ayının da getirdiği bir gayret ve hamiyet ile vuruşuyorlardı. Top atışları ile gökler oynuyor, hisar taşları pamuk gibi atılıyordu. Bursa Beyi Behram Bey şehit düştü. Karaca Ahmed Paşa yaralandı. Ancak takdir tedbire uymamış ve gaziler bir kez daha hisara girememişlerdi.

Bunun üzerine sur altına tüneller kazdılar. Buralara barut yerleştirip ateşe verdiler. Yer velvele-i zelzele ile dolup afak-ı cihamı tuttu. Neboysa Hisarı'nı havaya uçurdular. Buradaki müdâfilerin büyük kısmı hayatını kaybetmişti. Artık fethin eserleri kendini göstermekteydi.¹⁴

Kale komutanları Yalaşko, adamlarını toplayıp bir durum değerlendirmesi yaptı. Yeniçerilerin içeri girmesi hâlinde yaşanacakları dikkate alarak kaleyi sulhen vermeye razı oldular.

Böylece 30 Ağustos 1521'de (26 Ramazan 927) eman alıp Belgrad'ı teslim ettiler. Kale komutanlarına izin verilerek padişahın huzurunda toprağı öptüler. Canları, malları ve aileleri bağışlanarak gemilerle Tunâdan gittiler. Aslen Sırp olanlar evlat, aile ve mallarıyla İstanbul'a naklolunarak Yedikule civarına iskân edildiler. Bunlar burada Belgrad Mahallesi'ni kuracaklardır.¹⁵

Belgrad'ın fethine birçok tarihler düşürülmüştür.

O gece her tarafta fetih sureleri okundu. Ertesi gün Cuma idi. Bütün asker ve Sultan Süleyman, camiye tahvil edilen aşağı kilisede Cuma namazını kıldılar. Namazdan sonra dualar edildi.

Padişah Belgrad'ın fethini memleketin bütün kadılarına bir fetihnâme ile bildirdi. Sefer ve muhasara hadiseleri ve kalenin fethi bu nâmede edebî bir ifade ile ve birçok âyet ve hadisler ile süslenerek anlatılmış, bilhassa vezirler ile veziriazamın büyük meziyetleri belirtilmiştir. Ayrıca Dulkadır Hâkimi Şehsuvaroğlu Ali Bey'e, vezir Ferhad Paşa'ya Belgrad fetihnâmeleri gönderen padişah, kendilerinden de buna karşılık tebriknâmeler almıştır. Diğer taraftan padişah, Venedik dojunu da Halil Çavuş adındaki bir elçi ile bu fetihnâmelerden birini göndermiştir. Elçi, senato tarafından me-rasimle kabul edilmiştir.

Belgrad Kalesi'nin yıkılan yerlerinin yapılması için adamlar tayin edildi. Hisarın içinde ve dışında camiler, mescitler, tekkeler, imaretler ve hamamlar yapılması da emredildi. Kaleye kadı, komutan ve muhafızlar konularak silah ve mühimmatça ne eksiklikleri

varsa giderildi. Tüm bunlar için hazineden yirmi bin altın ayrıldı. İki yüz adet top bırakıldı.

Semendire ile Belgrad bir sancak yapılarak dokuz yüz bin akçe has ile Bosna Emiri Yahya Paşaoğlu Bâli Bey'e verildi. Boşalan Bosna beylerbeyliğine ise Hüsrev Bey getirildi.

Böylece kısa bir süre içerisinde bir Türk ve İslam beldesi hüviyetini kazanan Belgrad, bu tarihten itibaren Avrupa seferlerinde Osmanlıların en önemli üslerinden biri olacak ve "Darü'l-Cihad" adıyla anılacaktır.¹⁶

16 Eylül günü Sava'yı geçen Kanunî, dönüş yolculuğuna başladı. Semendire'ye geldiğinde küçük oğlu Şehzade Murad'ın vefat haberini aldı. Padişah gözyaşlarına engel olamamıştı. Üzüntüsünü gidermek dertlerini unutmak için Filibe ile Edirne arasındaki Uzunca ovaya kadar avlanarak geldi. 21 Ekim 1521'de İstanbul'a ulaştı.

Ancak aynı ayın sonlarında bu defa da oğlu dokuz yaşındaki Şehzade Mahmud'un vefatı vuku buldu. Padişahı taziyeye gelen divan üyeleri onu teselli için şöyle diyorlardı.

*Bedr gitti ise şems sağ olsun
Gonca-i cihan beka bulsun¹⁷*

ANLAŞMALAR

İstanbul'a gelen padişah, kısa aralıklarla toplanan Divan-ı Hümayunlarda hükümdarlarından getirdikleri tebriknâmeleri takdime gelen Ragusa, Venedik ve Rus elçilerini kabul etti. Ragusalılar Osmanlı memleketlerinden ihtiyaçları için zahire satın almak müsaadesini padişahı almaktan idiler.

Rus Çarı Vasili'nin, cülus tebriki için gönderdiği elçiler, Kırım hanının mütemadi akınlarından duydukları rahatsızlığı dile getirdiler. Genç padişah da Mehmed Giray Han'a Rusları rahatsız etmemesini tenbih edilecekti.

Rus çarına, Kırım hanzadelerinden olan Menkub Beyi'nin götürdüğü nâmede padişah, dostane hislerini ve iyi komşuluk arzusunun bildiriyordu. Rus çarı bu fırsatı kaybetmemek için